

ARAS

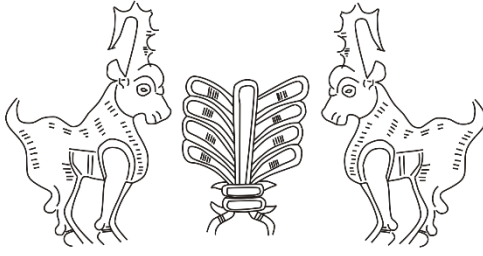
TÜRKİYE ESKİ YAKIN DOĞU ARAŞTIRMALARI DERGİSİ
TURKISH JOURNAL OF ANCIENT NEAR EASTERN STUDIES

3
2021

ARAS TÜRKİYE ESKİ YAKIN DOĞU ARAŞTIRMALARI DERGİSİ
TURKISH JOURNAL OF ANCIENT NEAR EASTERN STUDIES

TUJANES

SAYI / ISSUE 3

2021

ARAS TÜRKİYE ESKİ YAKIN DOĞU ARAŞTIRMALARI DERGİSİ
TURKISH JOURNAL OF ANCIENT NEAR EASTERN STUDIES

İĞDIR ÜNİVERSİTESİ
Adına İmtiyaz Sahibi
Prof. Dr. İbrahim DEMİRTAŞ

Editörler / Editors
Dr. Öğr. Üyesi Rıfat KUVANÇ
Doç. Dr. Bilcan GÖKCE

Yazım ve Dil Editörü / Spelling and Language Editor
Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Adıgüzel

Yabancı Dil Editörü / Foreign Language Editor
Özden Dere

e-ISSN: 2717-6274

Aras Türkiye Eski Yakın Doğu Araştırmaları Dergisi uluslararası hakemli bir dergi olup, yılda bir kez online yayımlanmaktadır.

Yazışma Adresi / Correspondence Address

Aras Türkiye Eski Yakın Doğu Araştırmaları Dergisi Editörlüğü
İğdır Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, 76000 Merkez-İğdır, Türkiye
Faks: +90 476 223 00 17 Tel.:+90 476 223 00 10/4635

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/tujanes>

e-mail: tujanes@gmail.com

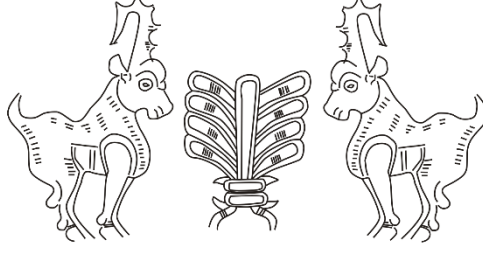
ARAS TÜRKİYE ESKİ YAKIN DOĞU ARAŞTIRMALARI DERGİSİ
TURKISH JOURNAL OF ANCIENT NEAR EASTERN STUDIES

Yayın Kurulu / Editorial Board

- Prof. Dr. Mehmet IŞIKLI (Atatürk Üniversitesi)
Doç. Dr. Erkan KONYAR (İstanbul Üniversitesi)
Doç. Dr. İsmail BAYKARA (Gaziantep Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Rıfat KUVANÇ (Iğdır Üniversitesi)
Doç. Dr. Bilcan GÖKCE (Iğdır Üniversitesi)
Doç. Dr. Bülent GENÇ (Mardin Artuklu Üniversitesi)

Bilimsel Danışma Kurulu / Scientific Advisory Board

- Prof. Dr. Gülriz KOZBE (Batman Üniversitesi)
Prof. Dr. Kemalettin KÖROĞLU (Marmara Üniversitesi)
Prof. Dr. Andreas SCHACHNER (German Archaeological Institute)
Prof. Dr. Mehmet IŞIKLI (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. A. Tuba ÖKSE (Kocaeli Üniversitesi)
Prof. Dr. R. Maria CZICHON (Uşak Üniversitesi)
Prof. Dr. Bahattin ÇELİK (Iğdır Üniversitesi)
Prof. Dr. Goderdzi NARIMANISHVILI (Tbilisi State University)
Prof. Dr. Hasan BAHAR (Selçuk Üniversitesi)
Prof. Dr. Stephan KROLL (Ludwig-Maximilians-University Munich)
Doç. Dr. Erkan KONYAR (İstanbul Üniversitesi)
Doç. Dr. Ali OZAN (Pamukkale Üniversitesi)
Doç. Dr. Haluk SAĞLAMTİMUR (Ege Üniversitesi)
Prof. Dr. İsmail BAYKARA (Gaziantep Üniversitesi)
Doç. Dr. Metin ALPARSLAN (İstanbul Üniversitesi)
Doç. Dr. Mahmut AYDIN (Batman Üniversitesi)

İÇİNDEKİLER CONTENTS

Esra KAÇMAZ LEVENT

A Group of Urartian Period Metal Objects from Mardin Museum

Mardin Müzesi'nden Urartu Dönemine Ait Bir Grup Metal Eser

ss/pp: 1-14

Pınar PINARCIK

Elazığ Müzesi'nden Bir Grup Fibula

A Group of Fibula from Elazığ Museum

ss/pp: 15-28

Umut PARLITI / EYÜP CANER

**Geography and Climate on the Site Selection of Archaeological Settlements:
Examples from Kura-Araxes Settlements in the Upper Euphrates-Malatya Basin**

Arkeolojik Yerleşimlerin Yer Seçiminde Coğrafyanın ve İklimin Etkisi:

Yukarı Fırat-Malatya Havzası'ndaki Kura-Aras Yerleşim Örnekleri

ss/pp: 29-53

Yunus ÇİFÇİ / Kazım ÖZKAN / Ergül KODAŞ

Boncuklu Tarla Güneydoğu Alanı Çanak-Çömleksiz Neolitik A Evresi

Mimarisi ve “Nemrik Kültürü” Sorunsalı

Pre-Pottery Neolithic A Period Architecture and “Nemrik Culture”

Research Question of South-eastern Area of Boncuklu Tarla

ss/pp: 54-70

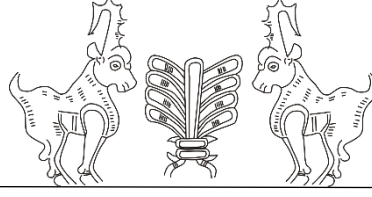

Fuat TÜRKER

Yukarı Göklü Nekropolü'nden Bir Grup Kaideli Çanak (Meyvelik) ve Bardak

A Group of Based-Bowl (Fruit-Stands) and Beaker from Yukarı Göklü Necropolis

ss/pp: 71-89

Araştırma Makalesi – Research Article
Başvuru / Submitted: 23.09.2021
Kabul / Accepted: 27.10.2021

BONCUKLU TARLA GÜNEYDOĞU ALANI ÇANAK-ÇÖMLEKSİZ NEOLİTİK A EVRESİ MİMARİSİ VE “NEMRİK KÜLTÜRÜ” SORUNSALI

Yunus ÇİFTÇİ* – Kazım ÖZKAN** – Ergül KODAŞ***

Öz

Boncuklu Tarla yaklaşık 3 hektarlık bir alana yayılan ve Proto-Neolitik dönemden başlayarak Çanak-Çömleksiz Neolitik Dönem sonlarına değin kesintisiz yerleşim görmüş ender merkezlerden biridir. Ancak bu kesintisiz yerleşim durumu düşünüldüğünün aksine sürekli bir höyükleşme değil de geniş alanlarda aynı dönem ya da farklı dönemlerde tek tabakalı olarak da görülebilmektedir. Bu tek tabakalı alanlardan biri de yerleşimin güneydoğusunda bulunan ve ÇÇNA'ya (Çanak-Çömleksiz Neolitik A evresi) tarihlendirilen alandır. Keza bu Güneydoğu alanı tek tabakalı olmasının yanında kazılarla da farklılığını göstermiş ve Yukarı Dicle Vadisi dâhil olmak üzere Şanlıurfa Bölgesi ve Kuzey Suriye topraklarında görülmeyen bir mimari örnekle kendini ön plana çıkarmıştır. Doğu Cezire Bölgesi ya da Kuzey Irak topraklarında bulunan Nemrik 9 yerleşiminin kendine has özel yapılarına benzer özellikler sergilemektedir. Sadece mimari olarak değil aynı zamanda buluntu topluluğu bakımından da benzerlikler söz konusudur. Nemrik 9 yerleşiminin ilk kazıldığı günlerden günümüze değin hem mimarisi hem de buluntu grupları (ok uçları, taş bastonlar, toprak/kil sütunlar gibi) karmaşıklığa ve bölgesel sınırlamalara neden olmaktadır ancak Boncuklu Tarla'nın yeni verileri ile bu karmaşıklık çözülmeye başlanmış ve bölgesellik sorununa da yeni bir açıklama getirmeye başlamıştır. Bu çalışmada hem Boncuklu Tarla'nın Güneydoğu alanında ortaya çıkarılan yeni verilerle bahsi geçen sorunsallara açıklık getirilmeye çalışılmış hem de Yukarı Mezopotamya Bölgesi'nin ÇÇNA'da birçok farklı kültürel boyutları irdelenmiştir. Özellikle ÇÇNA'da aynı amaçla inşa edilmiş ancak mimari özellikler bakımından farklılıklar teşkil eden yapılar karşılaştırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yukarı Mezopotamya Neolitiği, Boncuklu Tarla, ÇÇNA, PPNA Mimarisi, Nemrik Kültürü.

Pre-Pottery Neolithic A Period Architecture and “Nemrik Culture” Research Question of Southeastern Area of Boncuklu Tarla

Abstract

Sprawling nearly 3 hectare area Boncuklu Tarla is one of the rare canters that had continuous settlement beginning from Proto-Neolithic Period to the end of the Pre-Pottery Neolithic Period. However, this non-stop settlement, contrary to the what is believed, is not like a continuous barrow but it can also be seen as single-layer field that

* Dr., e-mail: cftc.yns@gmail.com ORCID ID: 0000-0001-5547-7613.

** Doktora Öğrencisi, Batman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı, Batman/TÜRKİYE, E-mail: kazimozkan85@gmail.com. ORCID ID: 0000-0003-1710-0019.

*** Doç. Dr., Mardin Artuklu Üniversitesi, Tarih Öncesi Arkeolojisi Anabilim Dalı, Mardin/TÜRKİYE, e-mail:ergulkodas@gmail.com ORCID ID: 0000-0001-8340-5828.

located in the Southeast is the place dating as PPNA (Pre-Pottery Neolithic A). In addition to its single-layer structure, this Southeast field showed its distinctness through the diggings and featured itself with an unseen architectural example in Şanlıurfa Region including Upper Tigris Valley and Northern Iraq territories. Southeast field displays similar features that are idiosyncratic to Nemrik 9 settlement which is located on Eastern Cezire Region or Northern Iraq territories. The similarities are not only related to architecture but also they are related to the antiques. From the first days of archaeological diggings practiced in Nemrik 9 settlement to the present, both architecture and antique groups (like arrow heads, stone rods, fictile/clay columns) had been causing complications and regional restrictions but with the new data gathered from Boncuklu Tarla have let us untie the complications and have started to bring new explanations to the problem of regionalism. In this study, with the new data recovered from South-eastern Area of Boncuklu Tarla, we tried both clarifying the aforementioned research questions but also examined many different cultural aspects of Upper Mesopotamia Region in Pre-Pottery Neolithic A Period. Especially the structures that were built for same purposes but showing differences in terms of architectural features in PPNA were compared.

Keywords: Neolithic Upper Mesopotamia, Boncuklu Tarla, PPNA, PPNA Architecture, Nemrik Culture.

EXTENDED ABSTRACT

Upper Mesopotamia Region started to gain quite importance with latest archaeological excavations. Especially the data, offered by this region, concerning prehistoric ages lead to change of many common knowledge or flourishing in Near East Archaeology. As it is seen, first settlements of the region formed in Proto-Neolithic (Epipaleolithic) Era and in these first settlements there were local or regional differences. Although these differences mostly stemmed from architecture, chipped stone tools industry had played an active role. These aforementioned differences had impelled the researchers to the regional differentiation and consequently customs that were thought as peculiar to only that region had been formed. Nevertheless, recent studies prove that actually the case is different and Boncuklu Tarla can be shown as the best example. Recovered structures, dating back to Proto-Neolithic and Early Neolithic Period (ÇÇNA/PPNA) throughout Near East, without exception they are all round planned and buried or half-buried and these features are quasi common. However, this condition can show variances in materials used for building structures, interior equipments of structures and production technology of stone dressing. Another consideration for territorial division is interior equipments recovered from some of the structures. For example, while “T” shaped, ornamental monolithic steles were used on Upper Euphrates Region (Şanlıurfa and its surroundings), on Upper Tigris Valley monolithic, plain and irregular flat stones were preferred as steles. In Northern Syria Region instead of stele, mostly stud were preferred. In East Cezire Region clay steles or steles that stone masonry covered with thick mud/clay plaster were preferred. Though these generalisations are partly true, yet it is not appropriate to tell that these features only peculiar to that region. For example, while radial compartmental structures have been seemed like a peculiar application to Northern Syria (Mureybet, Jerf El Ahmar) Region until recently, it has been proven that there is more than one example of radial compartmental structure in Çemka Höyük which is one of the Upper Tigris Valley settlements. Same situation is acceptable for the GD1-2 structures that recovered from South-eastern Area of Boncuklu Tarla settlement. These two structures, in terms of style and interior equipment, mainly resembles to the structures of Qermez Dere and Nemrik 9 which are settlements of PPNA East Cezire and partly resembles to the Northern Syria examples (in terms of verge, berm, cabin). But main comparison are made with the examples located in Eastern Cezire. Because there are many similarities between Boncuklu Tarla GD1-2 structures and East Cezire examples in terms of both plan and antique groups (chipped stone tools, worked stone artifacts, staff heads, etc). Nemrik Culture which is dated back to the early days of Pre-Pottery Neolithic period and accepted as a culture that later attributed to Eastern Cezire Region.

While the structural plans and antiques, dating back to PPNA period, that revealed throughout Eastern Cezire Region were identified with only this area, lately antique groups belonging to the different districts and same time period begun to come hand at least but there has been some matter of deficiency related to architecture. But two monumental structures found out during the archaeological excavations performed in 2020 at Southeast Area of Boncuklu Tarla revealed that architectural style belonging to this culture is not barely dependent to Eastern Cezire. Moreover, in examples of Boncuklu Tarla some basic differences indicate local usage. In Nemrik 9 and Qermez Dere settlements, these are Eastern

Cezire settlements dating back to PPNA period, buildings that are aspherical, ellipse planned, buried and without masonry walls were revealed and had been consubstantiated with culture. Boncuklu Tarla's GD 1-2 structures contain exactly the same of these features within itself also shows some similarities with antique groups (arrow heads, stone rods, other dressed stone equipments and grinding stone equipments and so on). However, there are obvious variance in interior equipments of them. However, there is a reality that interior equipments, used in both Boncuklu Tarla and Eastern Cezire, forms the first known examples of Near East for now. The structures of Eastern Cezire (Nemrik 9 ve Qermez Dere) from PPNA period consists of steles that made up of only soil/clay (in some examples the inside of the steles is stone masonry covered with thick mud/clay plaster) and these are maximum two pieces and, in some examples, studs were used as ancillary support. Two stone masonry column/stele were revealed from Boncuklu Tarla GD 1 and four stone masonry column/stele were revealed from GD 2. Besides, in Boncuklu Tarla examples structures were totally built with terrazzo/plastered, with verge and cabin. Above discussed similar and different features show that how changeable archeologic materials are and certain limited patterns can change at any time. As it can be seen, especially Near East's perception of Neolithic Age lately begin to change with settlements like Boncuklu Tarla, Göbekli Tepe, Karahan Tepe, Çemka Höyük and Körtik Tepe. At least the idea of “regionalisation” which was put forward for Neolithic Age actually is nonvalid for narrow regions and it has begun to be proven by archaeological data. In this study, we tried to explain it by comparing this condition with both Upper Tigris and Eastern Cezire and other regions.

Giriş

Yukarı Mezopotamya Bölgesi son dönemlerde birkaç yerleşimde yapılan çalışmalarla birlikte Proto-Neolitik dönemde ilk yerleşimlere ait veriler sunmaya başlamıştır.¹ Çanak-Çömleksiz Neolitik A evresinde (ÇÇNA evresi) ise yerleşim sayılarında bariz bir benzerlik görülürken bölgesel ya da yerel özelliklere göre farklılaşmalar söz konusudur. Bu durum bölgeler arası etkileşim, kaynak kullanımı ve farklı kültürel izlerin varlığını göstermektedir. Özellikle Doğu Cezire bölgesinde (Aurenche- Kozłowski 2000) araştırılan yerleşimlerdeki buluntu gruplarıyla kendini göstermiş daha sonra Göbekli Tepe'yle de (Schmidt 2006) bu kültürel bölge anlayışı hız kazanmıştır. Ancak son dönem çalışmaları aslında bu bölgesel sınırlamaların ne denli doğru olduğuna şüphe getirmektedir. Bu çalışmada ele alınacak veriler, karşılaştırmalar ve Boncuklu Tarla'nın Güneydoğu alanı mimarisi üzerinden bu sorunsallara öneri oluşturulmuştur.

Doğu Cezire Bölgesi yerleşimlerinden olan Nemrik 9, Proto-Neolitik (Geç Epi-Paleolitik) ve ÇÇNA Dönem'e tarihlenmektedir. Nemrik kültürü ise kendine ve bulunduğu bölgeye has olduğu öne sürülen bir yontma taş alet üretim endüstrisini ve birtakım ortak mimari plan ve özelliklere sahip binalar üzerinden tanımlanmıştır (Aurenche- Kozłowski 2005; Kozłowski-Kempisty 1990). Nemrik 9 yerleşiminde tespit edilen söz konusu kültüre özgü olduğu düşünülen yontma taş alet tekno-tipolojisinin MÖ 10.200'den başlayan ve MÖ 6400'e kadar birçok değişim yaşayarak devam eden bir endüstrinin parçası olduğu düşünülmele birlikte bu kültürün bilhassa MÖ 10-9. binde Doğu Cezire bölgesinde baskın olduğu görülmektedir (Kozłowski 1998; Aurenche- Kozłowski 2000). Söz konusu kültürü tanımlamada baskın olan yontma taş aletlerin kökeninin Geç Epi-Paleolitik Dönem'de Kuzeybatı Zagros Bölgesi'nde

¹ Bahsi geçen Proto-Neolitik Dönem'e ait yerleşim izleri yoğunluk olarak Yukarı Dicle Vadisi ve Kuzey Suriye Bölgesi yerleşimleridir. Bunlar Boncuklu Tarla (Kodaş 2018: 157; Kodaş 2019: 3; İpek- Çiftçi 2019), Çemka Höyük (Kodaş- Genç 2019; Kodaş vd., 2020; Çiftçi vd., 2020), Körtik Tepe (Özkaya- Coşkun 2011; Benz vd., 2015), Mureybet (Stordeur- Ibáñez 2008; 33-94; Cauvin 1977) ve Abu Hureyra (Moore vd., 2000: 105) yerleşimleridir. Mimari olarak basit kulübeler, çadır tipi örgüler söz konu iken yontma taş buluntuları olarak farklı izler mevcuttur (ayrıntılı bilgi için bakınız; Çiftçi, 2022)

ortaya çıktığı düşünülen “Zarziyan Kültürü” yontma taş alet endüstrisi olduğu kabul görmektedir (Kozłowski 1996). Söz konusu yontma taş endüstrisi Proto-Neolitik (Aurenche-Kozłowski 2005; Watkins 2010) ve ÇÇNA Dönem’de Doğu Cezire bölgesinde bulunan Nemrik 9 (Kozłowski- Kempisty 1990) yerleşim yerinin yanı sıra yine aynı bölgede bulunan Qermez Dere’de (Watkins 1991) ve Kuzeybatı Zagros Bölgesi’nde bulunan Mlefaat (Kozłowski 1998) yerleşim yerlerinde de tespit edilmiştir. Bu bağlamda daha çok ‘Nemrik Yontma Taş Alet Endüstrisi’ olarak tanımlanan söz konusu endüstrisinin kendi içinde de üç ayrı lokal varyasyon gösterdiği gözlemlenmektedir (Aurenche- Kozłowski 2000): Nemrikiyen, Qermeziyen ve Mlefatiyen (Aurenche- Kozłowski 2005). Bu noktada her üç alet endüstrisinde de baskın olan mikrolitler (geometrik veya geometrik olmayan) ve diğer yontma taş aletlerin tekno-tipolojik açıdan kendi arasında önemli benzerlikler bulunmakla birlikte Nemrik 9 yontma taş alet endüstrisi kendine has olan ok uçları ile diğerlerinden ayrılmaktadır (Aurenche- Kozłowski 2000). Fakat Qermez Dere’de tespit edilen aletler arasında (Betts-Alison 1996), üst evrelerde, az sayıda da olsa nemrik uçları bulunmaktadır. Buna karşın Qermez Dere’de khiam ok uçları ve chopper/choppingler daha karakteristiktir (Betts-Alison 1996; Aurenche- Kozłowski 2000). Bu yerleşim yerinde khiam uçların baskın olması olası bir Levant etkisi ile açıklanmaktadır (Betts-Alison 1996; Aurenche- Kozłowski 2000). Söz konusu yerleşim yerlerinde tespit edilen bu iki kültür Proto-Neolitik ve Çanak-Çömleksiz Neolitik A Dönem’de Doğu Cezire Bölgesi yerel kültürleri olarak kabul görmektedir (Aurenche- Kozłowski 2000; Aurenche- Kozłowski 2005). Kuzeybatı Zagros Bölgesi ise, yer yer Orta Zagros Bölgesi de bu dönemde Mlefaatıyan yontma taş alet endüstrisi ile temsil edilmektedir. Söz konusu endüstrinin hem ÇÇNB hem de Çanak-Çömleklili Neolitik Dönem’de de bölgede devam ettiği gözlemlenmektedir (Kozłowski 1998; Aurenche- Kozłowski 2005). Mlefaatıyan yontma taş alet endüstrisinde alt bölümleri üçgen budanmış düzeltili sırtlı mikrolitler (*scalene triangle*) ve khiam uçları karakteristiktir. Söz konusu üç alet endüstrisine kronolojik olarak bakıldığında ise khiam ok uçlarının yoğun olduğu erken evrenin nemrik ok uçlarının bulunduğu geç evreden, çok net ve keskin olmamakla birlikte, daha eski olduğu düşünülmektedir (Aurenche- Kozłowski 2000; Kozłowski 1998).

Mimari açıdan bakıldığında, Nemrik 9, Mlefaat ve Qermez Dere yerleşim yerleri Proto-Neolitik ve ÇÇNA evresinde çukur barınak tarzında inşa edilmiş, tabanları küvet formunda olan, binalarla temsil edilmektedir (Kozłowski- Kempisty 1990; Watkins 1991; Watkins 1997; Kozłowski 1998; Aurenche- Kozłowski 2000). Bilhassa Nemrik 9 ve Qermez Dere’de açığa çıkarılan ve içerisinde sıkıştırılmış toprak-kil stelleri (*pise*) olan binaların yine sadece Doğu Cezire’ye özgü oldukları düşünülmektedir (Kozłowski- Kempisty 1990; Watkins 2008). Fakat söz konusu binalara birtakım benzer özellikler sergileyen mimari kalıntılar Mlefaat yerleşim yerinden de bilinmektedir. Qermez Dere ve Nemrik 9 mimarisini Mlefaat’tan ayıran tek nokta bu yerleşim yerinde sıkıştırılmış toprak/kil (*pise*) stellerin olmamasıdır (Kozłowski 1998). Bölgenin kendi içerisinde göstermiş olduğu söz konusu benzerliklerden dolayı Doğu Bereketli Hilal (Watkins 1997) olarak da isimlendirilen bu bölgede Erken Neolitik Dönem’de ana hatlarıyla ortak olan ve birbirine benzer özellikler gösteren fakat yer yer bir takım lokal özellikler gösteren kültürlerin olduğu düşünülebilir. Fakat Yukarı Dicle Vadisi’nde bulunan Boncuklu Tarla yerleşim yerinde de çukur barınak tarzında inşa edilmiş, tabanları küvet formunda olan ve içerisinde taş örgü kolanları olan binaların ve Nemrikiyen, Qermeziyen ve Mlefatiyen yontma taş alet endüstrileriyle benzer özellikler gösteren yontma taş aletlerin (Altınbilek-Algül 2013; Kartal vd., 2018; Moeda 2018) tespit edilmiş olması daha çok Nemrik kültürü olarak tanımlanan bölgesel kültürlerin yeniden incelenmesini gerektiğini düşündürmektedir. Boncuklu Tarla’da ele edilen söz konusu yeni veriler sadece mimari açıdan değil Yukarı Dicle Vadisi’nde son dönemlerde tespit edilen ÇÇNA Dönem yerleşim yerlerinde, Gusir Höyük (Altınbilek-Algül 2013; Karul 2011), Körtik Tepe (Kartal vd., 2018), Hasankeyf

Höyük (Moeda 2018) ve Çemka Hüyük’te (Kodaş vd., 2020), tespit edilen yontma taş alet endüstrilerinin de Nemrik kültürü ile olan kültürel ve kronolojik ilişkilerinin yeniden düşünülmesi ve tartışmaya açılmasını zorunlu kılmaktadır.

Boncuklu Tarla Kazıları ve Güneydoğu Alanı Mimarisi

Boncuklu Tarla, Mardin ilinin Dargeçit İlçesine bağlı Ilısu mahallesi sınırlarında, Ilısu Baraj kapağının hemen güneybatısında, Dicle Nehri’nin güneyinde yer almaktadır (Kodaş 2018: 157; Kodaş 2019: 3; Kodaş vd., 2020). Deniz seviyesinden yaklaşık 550 m yükseklikte bulunan Boncuklu Tarla yerleşim yeri Yukarı Dicle Vadisi ile İdil-Cizre Ovasına açılan derin ve geçilmesi zor bir vadinin kuzey sınırındadır (Cehennem Deresi) ve yerleşim yerinin çevresi volkanik kayalar veya kalkerden oluşan dağlarla çevrilidir (Figür 1). Kronolojik olarak bakıldığında Boncuklu Tarla yerleşim yerinin MÖ 11. binden 8. bin sonuna kadar kesintisiz iskân edildiği görülmektedir (Kodaş 2019).

• 1. Tabaka		Geç ÇÇNB
• 2. Tabaka		Orta ÇÇNB
• 3. Tabaka		Erken ÇÇNB
• 4. Tabaka	4a – 4b	ÇÇNA-B Geçiş
• 5. Tabaka	5a – 5b	ÇÇNA
• 6. Tabaka	6a	Erken ÇÇNA
	6b	Geç Epi-Paleolitik/Proto-Neolitik
• 7. Tabaka		Geç Epi-Paleolitik/Proto-Neolitik

Bu bağlamda yerleşim yerinde özellikle ÇÇNA Dönemi’nin tamamını kapsayan en az üç ve Proto-Neolitik Döneme ait en az iki tabaka bulunmaktadır. Yukarı Mezopotamya Proto-Neolitik ve ÇÇNA Döneme tarihlenen Boncuklu Tarla 5a, 5b, 6a, 6b ve 7. tabakası bu dönem mimarisi, yontma taş, sürtme taş ve süs eşyaları hakkında önemli bilgiler vermektedir. Fakat Boncuklu Tarla’da iskân alanlarının doğu alanı, güneydoğu alanı, batı alanı ve merkez alanda sık sık yer değiştirdiği ve birbirinden bağımsız höyükleşmelerin olduğu görülmektedir. Fakat höyüğün merkezinde açılan sondajlarda ve açmalarda yerleşim yerinde tespit edilen tüm tabakalar açığa çıkarılmış ve höyüğün kronolojik gelişimi takip edilebilmiştir. Doğü Alanı’nda ÇÇNA Dönem ve ÇÇNA-ÇÇNB Geçiş Dönemi’ne ait buluntular tespit edilmiştir. Güneydoğu Alanı ise sadece ÇÇNA Döneme ait tabakalar içermektedir. Bu çalışmada 2017 yılında höyüğün Güneydoğu Alanı’nda açılan sondajlarda tespit edilen ve 2020 yılında kazıları tamamlanan bazı yapılar, 5a tabakası üzerine yoğunlaşmıştır. Bu tabakaya ait en az dört yapı tespit edilmekle birlikte bunlardan iki tanesinin kazıları tamamlanmıştır. Açığa çıkarılan yapılardan GD-2 numaralı yapı iyi korunmuş olmasına karşın onun hemen bir üst evresinde, aşağı yukarı aynı alana inşa edilen GD-1 numaralı yapı tarımsal faaliyetler ve erozyondan ötürü kötü korunmuştur.

GD-1 Yapısı

Yuvarlak planlı olan yapı GD-2 no.lu yapı terkedildikten sonra üzerine inşa edilmiştir. Çukur barınak tarzında inşa edilmiş olduğu düşünülen yapının duvarları tarımsal faaliyetler ve erozyondan ötürü tahrip olmuştur. Fakat çukur barınak tarzında inşa edilmiş olduğu düşünülen binanın oturduğu çukur yer yer yaklaşık 10-15 cm derinlikte takip edilebilmiştir. Yuvarlak bir plana sahip olan yapı yaklaşık 5,50 m çapındadır ve binanın merkezinde simetrik olarak yerleştirilmiş iki adet taş örgü stel bulunmaktadır (Figür 2). Güneybatıda bulunan örgü stel 1 yaklaşık 0,85 x 1,45 metre boyutlarındayken bu örgü stelin hemen doğusunda bulunan örgü stel 2 ise yaklaşık 0,80x1,40 m boyutlarındadır. Her iki stel yer yer 20 cm yüksekliğe kadar korunmuştur. İki stel arasında, doğu-batı yönde yaklaşık 1,60 m boşluk bulunmaktadır. Örgü stel 1 batı duvarı ile yaklaşık 0,70 m ve örgü stel 2 ile doğu duvarı arasında yaklaşık 1,30 m ve iki stel arasında doğu-batı yönde yaklaşık 1,60 m boşluk bulunmaktadır. Bina tabanı üzerinde çok sayıda yontma taş alet ve birkaç adet kırık öğütme taşı ve havaneli dışında herhangi bir buluntu ele geçmemiştir. Ayrıca binanın tabanı üzerinde, daha çok çöp olduğu düşünülen, çok sayıda hayvan kemiği toplanmıştır.

GD-2 Yapısı

Yuvarlak plandan çok oval planlı bir form veren bina dışardan, kuzey-güney yönünde 7,50 m ve doğu batı yönünde 7,00 m genişliğinde ölçülere sahiptir ve tam bir simetri vermemektedir. Bina içerden kuzey-güney yönünde 7,00 m ve doğu batı yönünde 6,60 m genişliğindedir. Yapının duvarları binanın inşa edilmesi için açılan çukurun sıvanması ile oluşturulmuştur. Söz konusu çukurun profili sadece alçı sıva içerisinde karıştırılmış küçük boyutlu çakıl taşlarıyla yapılmıştır. Birkaç yenileme evresi geçiren binanın tabanı ise terrazzo/alçı sıvalıdır. Binanın iç düzenlemesine bakıldığında merkezinde simetrik olarak yerleştirilmiş 4 adet taş örgü stelin bulunduğu görülmektedir. Stellerin tamamı doğal yassı kireç taşları ve çamur harç ile örülmüştür (Figür 3). Yaklaşık 1,50 m yüksekliğinde korunmuş olan ve en az iki evrede yenileme geçiren steller ilk evrede kil sıvalı iken ikinci evrede küçük çakıl taşları ile karıştırılmış olan kil-toprak karışımı bir malzeme ile kaplanmıştır. Söz konusu steller kuzey-güney yönde daha uzun (140-150 cm), doğu batı yönünde ise daha kısa olan (80 cm) dikdörtgen bir form vermektedirler (Figür 4)².

Binanın iç düzenine bakıldığında ise kuzey ve batı duvarına birleşik olarak inşa edilmiş olan sekiler/banket bulunduğu görülmektedir. Söz konusu banketlerin binanın içerisinde bakan kısımları küçük taş sıraları ile sınırlandırılarak güçlendirilmiş ve her ikisi de alçı sıva ile kaplanmıştır. Fakat binanın erken evresinde, örgü stellerin kil sıvalı olduğu ilk evrede, sadece binanın kuzeyinde bulunan banketin bulunduğu ve bu evrede batı duvarda herhangi bir banketin olmadığı görülmektedir. Bu duruma ek olarak Seki 1'in ilk evresinde yapının içerisinde bakan, güney yönde, yüzeyinde taş sıralarının da bulunmadığı ve bu evrede sekinin sadece alçı sıvalı olduğu gözlemlenmiştir. Bu geç evrede ayrıca binanın kuzey-doğu köşesinde, örgü stel 4'ün doğusunda, 100x130 cm boyutlarında bir hücre (Hücre 1) inşa edilmiştir. Büyük boyutlu taşlar ile örülü olan söz konusu hücre de binanın ikinci (geç) evresine aittir ve içerisinde herhangi bir buluntu ele geçmemiştir (Figür 5-6). Söz konusu banketler ve hücre ile stellerin mimari ilişkisine bakıldığında ise her iki banketin Stel 1, 2 ve 4'ü de ortasında kaldığı ve onlara yapışık olarak inşa edildikleri görülmektedir. Fakat Stel 3 herhangi bir başka mimari öge ile bağlantı içerisinde değildir. Ayrıca binanın ilk evresinde Stel 1'de herhangi bir banket ile bağlantılı değildir. Bina içerisinde *in situ* durumda olan herhangi bir buluntu ele geçmemiştir. Ele geçen kemik iğne parçaları GD-1'in inşa edilmesi için GD-2'in doldurularak kapatılması sırasında kullanılan toprak içerisinde ele geçmiştir. Bu dolgu toprağı içerisinde çok sayıda hayvan kemiği (özellikle kızıl geyik ve sığır kemikleri) ve yontma taş alet atıkları bulunmaktadır.

Boncuklu Tarla Güneydoğu Alanı Mimarisinin Kronolojik ve Tipolojik İlişkileri

Yukarı Dicle Vadisi'nde ÇÇNA Döneme tarihlenen mimari kalıntılar birçok yerleşim yerinde tespit edilmiş olmakla birlikte söz konusu kalıntılar daha çok bu dönemin erken evresine tarihlenmektedir. Bu noktada bölgede bulunan Gusir Höyük (Karul 2020) ve Hasankeyf

² Bu stellerden yapının güneybatısında bulunan Stel 1 yaklaşık 1,15 m uzunluğa ve 80 cm genişliğe sahiptir. Bu stelin 1, 60 m kuzeyinde bulunan Stel 2 ise 1,50 m uzunluğa ve 80 cm genişliğe sahiptir. Stel 1'in karşısında bulunan, 2,65 m doğusunda, Stel 3 yine 1,50 m uzunlukta ve 80 cm genişliktedir. Stel 2'in tam karşısında, yaklaşık 2,75 m doğusunda, bulunan Stel 4 ise 1,40 m uzunluğa ve 80 cm genişliğe sahiptir. Stel 3 ile Stel 4 arasında kuzey-güney yönünde yaklaşık 1,65 cm mesafe bulunmaktadır. Kendi içerisinde simetrik bir düzen veren söz konusu steller ile duvarlar arasındaki mesafe birbirinden farklı ölçülere sahiptir: Stel 1 ile batı duvarı arasında 90 cm ve güney duvarı arasında 60 cm, Stel 2 ile batı duvarı arasında 80 cm ve kuzey duvarı arasında 110 cm, Stel 3 ile güney duvarı arasında 50 cm ve doğu duvarı arasında 95 cm, Stel 4 ile kuzey duvarı arasında 165 cm ve doğu duvarı arasında 100 cm boşluk bulunmaktadır.

Höyük’te (Miyake 2012) açığa çıkarılan bazı binalar Boncuklu Tarla yerleşim yerinde tespit edilen binalar ile birtakım benzerlikler göstermektedir. Fakat Boncuklu Tarla Güneydoğu Alanı’nda açığa çıkarılan GD-1 ve GD-2 yapıları inşa tarzları, planları ve iç düzenlemeleri açısından Nemrik 9, Qermez Dere ve yer yer Mlefaat yerleşim yerinde açığa çıkarılan çukur barınak tarzında inşa edilmiş ve tabanları küvet formunda olan binalarla daha net benzerlikler göstermektedir (Figür 7-8). Ayrıca bu binaların bir diğer ortak özelliği ise içerisinde taş kesme stellerden farklı olan toprak/kil stellerin ve banketlerin olmasıdır. Büyük boyutlu bir çukurun kazılması ile oluşturulan bu tür binaların bazılarının duvarları kerpiç veya *pise* iken bazılarının sadece sıvanarak oluşturdukları bilinmektedir. Bu binaların tabanları genellikle küvet şeklindedir (Aurenche- Kozłowski 2000). Boncuklu Tarla örnekleri ile diğer örneklerle bakıldığında öncelikle Nemrik 9 (Kozłowski- Kempisty 1990) ve Mlefaat (Kozłowski 1998) yerleşim yerlerinde açığa çıkarılan binaların duvarlarında kerpiç veya *pise* olmasına karşın Boncuklu Tarla’da, bilhassa GD-2 numaralı yapıda, sadece alçı sıva ve küçük çakıl taşları ile yapılmış olduğu görülmektedir. Bu bağlamda Boncuklu Tarla örnekleri Nemrik 9 ve Mlefaat yerleşim yerinde açığa çıkarılan binaların duvar örgü sisteminden farklıdır. Boncuklu Tarla’da GD-2 nolu binada tespit edilen bu duvar inşa sistemi daha çok Qermez Dere’de açığa çıkarılan yapıların duvar inşa sistemi (çukurun içinde duvar olmaması ve duvarların çukur profilinin kil ile sıvanarak inşa edilmiş olması), benzer bir sisteme sahiptir. Fakat Boncuklu Tarla’da GD-2 numaralı yapının duvarların inşası için alçının ve tabanı için ise terrazzo/alçının kullanılmış olması Nemrik 9, Mlefaat ve bilhassa Qermez Dere yerleşim yerlerinde bilinen örneklerden daha farklı bir inşa malzemesinin kullanılmış olduğunu göstermesi açısından önemlidir. Bunun yanı sıra Doğu Cezire’de bulunan Nemrik 9 (Kozłowski- Kempisty 1990) ve Qermez Dere (Watkins 1991; Watkins 1997) yerleşim yerinde açığa çıkarılan binaların içerisindeki steller daha çok sıkıştırılmış kil-toprak ile yapılmıştır, yani bir nevi *pise* kullanılmıştır. Buna karşın Boncuklu Tarla örnekleri taş örgü sistemi ile inşa edilmiştir. Bu noktada da Boncuklu Tarla’da GD-1 ve GD-2 numaralı binaların içerisindeki taş örgü steller (Doğu Cezire’deki sıkıştırılmış kil-toprak steller, Şanlıurfa Bölgesindeki T biçimli steller veya Yukarı Dicle Vadisi’nde daha önceden bilinen sade formlu kesme taş steller gibi) üzerinden yeni bir stel geleneğinden bahsedilebilir. Ayrıca söz konusu stellerin ilk örnekleri yine Boncuklu Tarla yerleşim yerinde tespit edilen ve ilk kez Proto-Neolitik Dönemde inşa edilen (Tübitak, MÖ 10390 Kalibre) Payandalı Yapı içerisinde de 6. Tabakada, tespit edilmiştir. Bu noktada söz konusu taş örgü stel inşasının Proto-Neolitik Dönem ile beraber Yukarı Dicle Vadisi’nde başladığı düşünülebilir.

Bereketli Hilal’in kuzeydoğusunda bulunan yerleşim yerlerinde açığa çıkarılan bu yapıların planlarına ve iç düzenlemelerine bakıldığında bazı benzerlik ve farklılıkların olduğu görülmektedir. Örneğin Nemrik 9’da (Kozłowski- Kempisty 1990) çukur barınak tarzında olan binaların yuvarlak veya köşeleri yuvarlatılmış bir plana sahip oldukları görülmektedir. Buna karşın Qermez Dere (Watkins 1991; Watkins 1997) örneklerinin tamamı tam bir yuvarlak form vermeyen ve daha çok oval forma sahip bir plan üzerine inşa edilmiştir. Mlefaat (Kozłowski 1998) örneklerinin tamamı ise yine tam simetri vermeyen ovalimsi olan bir plana sahiptir. Bu bağlamda oval formda bir plan veren GD-2’den daha yeni olan GD-1 numaralı yapının yuvarlak planlı olması ayrı bir önem arz etmektedir. Oval bir plan üzerine inşa edilmiş olan GD-2 numaralı yapı bu bağlamda Qermez Dere’de açığa çıkarılan yapıların planları ile benzer özellikler taşımaktadır (RAD, RAA RAB, RAF VE RAE, Watkins 1991; Watkins 1997). Bu durum aynı zamanda kronolojik olarak yuvarlak, yarı yuvarlak ve köşeli plana doğru nasıl bir değişim yaşadığı tam olarak anlaşılamamış olan Doğu Cezire Bölgesi Çanak-Çömleksiz Neolitik Dönem A evresi mimarisinin kronolojik gelişiminin incelenmesi için ayrı bir tartışma yaratmaktadır. Bu noktada en azından Boncuklu Tarla’da oval planlı yapının yuvarlak planlı olandan daha eski olduğu söylenebilir. Bu duruma ek olarak GD-2 numaralı yapı içerisinde bir

adet hücrenin, doğu yönde ve banketin olması (erken evresinde kuzey yönde geç evresinde ise hem kuzey hem de batı yönde) söz konusu plana sahip binaların iç düzenlemeleri hakkında yeni bilgiler vermektedir. Mlefaat ve Nemrik 9 yerleşim yerinde açığa çıkarılan bazı binalarda karşılıklı banketlerin benzeri Boncuklu Tarla GD-2 numaralı binada çıkarılanlarla aynıdır. Fakat banketlerin buldukları alanların ve birbirileri ile olan ilişkilerin her üç yerleşimde de birbirinden biraz farklı oldukları görülmektedir. Bunun yanı sıra Gusir Höyük yerleşim yerinde açığa çıkarılan bazı binalar inşa tarzları ve planları açısından Nemrik kültürü ile tanımlanan mimari ile benzer özellikler sergilemektedir (Karul 2020). Gusir Höyük'te açığa çıkarılan bazı yapıların gömülü veya yarı gömülü şekilde inşa edilmiş olmaları, içlerinde stellerin bulunması (ayrıca yuvarlak veya yarı-yuvarlak planlı yapıların olması; Karul 2020) yine Nemrik kültürü mimarisi ile benzer özellikler göstermektedir. Fakat söz konusu yapılar içerisindeki stellerin taş kesme olmaları ve yapılarının duvarlarının taş örgü sistemi ile yapılmış olması söz konusu yapıların nemrik kültüründen çok Boncuklu Tarla Doğu Alanı ve Çayönü Flagstone Building (Erim-Özdoğan 2011) ile benzer mimari özelliklere sahip olduklarına işaret etmektedir. Fakat Gusir Höyük yerleşim yerinde mikrolit alet teknolojisinin olmaması buna karşın Nemrik ve Khiam ok uçlarının yoğun olması Doğu Cezire ve Yukarı Dicle Vadisi arasındaki kültürel ilişkilerin varlığının yontma taş aletler üzerinden belirlenmesi açısından önemlidir (Altınbilek-Akgül 2013).

Yukarı Dicle Vadisi neolitikleşme sürecine genel olarak bakıldığında bölgede bulunan ve ÇÇNA Dönemi'ne tarihlenen Çayönü (Erim-Özdoğan 2011; Özdoğan 1999), Çemka Höyük (Kodaş vd., 2020), Demirköy (Rosenberg 2011b), Hallan Çemi (Rosenberg 2011a), Hasankeyf Höyük (Miyake vd., 2012) ve Körtik Tepe (Özkaya - Coşkun 2011; Benz vd., 2015) yerleşim yerlerinde açığa çıkarılan MÖ 10. bin yapılarının Boncuklu Tarla ve Mlefaat, Qermez Dere ve Nemrik 9 yerleşim yerlerinde aynı döneme ait mimari kalıntılardan tamamen farklı oldukları (bazı noktalarda Gusir Höyük hariç; Karul 2011), görülmektedir. Bu noktada Boncuklu Tarla yerleşim yerinin MÖ 11-10. binde Yukarı Dicle Vadisi'nden çok Doğu Cezire ve Kuzeybatı Zagros ile ilişkili olduğunu söylemek mümkündür. Fakat MÖ 10. bin sonuna gelindiğinde Boncuklu Tarla Doğu Alanı'nda açığa çıkarılan birtakım yapıların Yukarı Dicle Vadisi'nde bulunan Çayönü (Erim-Özdoğan 2011; Özdoğan 1999), Gusir Höyük (Karul 2011) ve Hasankeyf Höyük (Miyake vd., 2012) ile benzer özellikler sergilediği gözlemlenmektedir. Özellikle bu dönem ile beraber taş örgü stellerin terk edildiği bunun yerine Yukarı Dicle Vadisi'nde yaygın olan sade taş kesme stellerin yapılmaya başlandığı görülmektedir.

Sonuç

Yukarı Mezopotamya'da Proto-Neolitik ve ÇÇNA dönemine tekabül eden Nemrik Kültürü Doğu Cezire, Kuzeybatı İran ve Yukarı Dicle Vadisi'nin güneyine kadar oldukça geniş bir alana yayılmıştır. Oldukça geniş bir alana yayılan kültürün buluntu grupları genel olarak benzerlik gösterse de kültür bölgesinde tespit edilen yontma taş alet endüstrisi için kendi içerisinde birtakım değişkenlikler ve farklılıklar bulunmaktadır (Kozłowski 1996; Aurenche- Kozłowski 2000). Bu noktada özellikle Yukarı Dicle Vadisi gibi dağlık bir bölgede bulunan Boncuklu Tarla'da çok daha farklı bir coğrafyaya sahip olan Doğu Cezire Bölgesi ile ilişkili olduğu düşünülen "Nemrik Kültürü" ne ait etkilerin baskın olması uzun süre boyunca öne sürülen 'Neolitik Dönem Bölgesel Gelişim ve Etkileşim' teorileri ile ters bir durum oluşturmaktadır. Fakat Boncuklu Tarla'nın yaklaşık 500 m güneydoğusunda bulunan Çemka Höyük yerleşim yerinde de MÖ 10. binin tamamına ait mimari kalıntılar olmasına rağmen Nemrik 9, Qermez Dere, Mlefaat ve Boncuklu Tarla'da tespit edilen mimari geleneğe ait yapıların ve yontma taş aletlerin neredeyse hiç olmaması Yukarı Dicle Vadisi'nin kendi içerisinde de bu süreçte birtakım kültürel değişkenliklere sahip olduğuna işaret etmektedir. Özellikle Çemka Höyük

(Kodaş vd., 2020) buluntularının (mimari, sürtmetaş, kemik vb.) Yukarı Dicle Vadisi’nde bulunan Çayönü (Erim-Özdoğan 2011), Demirköy (Rosenberg 2011b), Gusir Höyük (Karul 2011; Altınbilek-Algül 2013), Hallan Çemi (Rosenberg 2011a), Hasankeyf Höyük (Miyake vd., 2012; Maeda 2018) ve Körtik Tepe (Özkaya - Coşkun 2011; Kartal vd., 2018) yerleşim yerlerinde açığa çıkarılan mimari kalıntılar ile birtakım benzerlikler göstermesi; Boncuklu Tarla (Kodaş 2019) ve Çemka Höyük’ün (Kodaş vd., 2020) bulunduğu bölgede birbiri ile çağdaş olan iki farklı kültürün olduğunu düşündürmektedir. Bu durum bölgesel kültürel değişkenlik ve benzerliklerle ilgili olduğu kadar MÖ 10. binde yerleşik yaşama geçmiş oldukları düşünülen toplulukların da kendi içerisinde, Dicle Vadisi ve Kuzeybatı Zagros Bölgesi ve Doğu Cezire’de, birtakım hareketliliğe, kültürel değişkenlik ve benzerliklere veya farklı ilişki ve iletişim ağlarına sahip olduklarını düşündürmektedir. Ayrıca Çemka Höyük’te açığa çıkarılan bazı radyal planlı binaların Suriye’de bulunan, özellikle, Ain el Hajana (Fujii - Adachi 2013) ve Wadi Tumbağ (Abbès 2014), ve yer yer Mureybet (Cauvin 1997), Tell Abr 3 (Yartah 2013) ve Jerf el-Ahmar (Stordeur 2014) yerleşim yerlerinden bilinen radyal planlı yapılar ile önemli benzerlikler göstermesi bölgesel tanımlamaların ve bölgeler arası hareketliliklerin/ilişkilerin araştırılmasını, Dicle Vadisi ve Fırat Havzası arasında, daha da karmaşık hale getirmektedir. Bu bağlamda yine Boncuklu Tarla’da MÖ 11-10. bin tabakalarında açığa çıkarılan Payandalı Yapı’nın da plan açısından Dja’de el Mughara’da açığa çıkarılan Boyalı Bina (Coqueugniot 2000) ile birtakım benzer özellikler sergilemesi ayrı bir örnek olarak eklenebilir.

Küçük buluntulara bakıldığında ise zengin bir repertuvara sahip olan ‘Nemrik Kültürüne’ ait diğer yerleşim yerlerine nazaran Boncuklu Tarla Güneydoğu alanında çok az sayıda buluntu ele geçmiştir. Bunlar arasında birkaç adet taş boncuk ve bir adet kaplumbağa kemiğinden yapılmış pendantif ve bir adet taş baston parçası bulunmaktadır. Söz konusu buluntular çok fazla bir bilgi vermemekle birlikte bölgede bulunan Çayönü (Erim-Özdoğan 2011; Özdoğan 1999), Çemka Höyük (Kodaş vd., 2020), Demirköy (Rosenberg 2011b), Hallan Çemi (Rosenberg 2011a), Hasankeyf Höyük (Miyake vd., 2012), Körtik Tepe (Kartal vd., 2018), Nemrik 9’da (Kozłowski- Kempisty 1990), Qermez Dere (Watkins 1991; Watkins 1997) gibi çok sayıda yerleşim yerinde ele geçen örneklerle benzerlikler sergilemektedir.

Sonuç olarak Boncuklu Tarla (Gusir Höyük ve Çemka Höyük), kazıları sonrasında iki noktanın daha öne çıktığını söyleyebiliriz. Birincisi Doğu Cezire veya Kuzeybatı Suriye ile özdeşleştirilen ve bölgesel oldukları öne sürülen mimari gelenekler keskin bölgesel karakterlere işaret etmemektedir. Doğu Cezire ve Kuzeybatı Zagros’ta Proto-Neolitik ve ÇÇNA Dönem kültürü olarak tanımlanan unsurların Yukarı Dicle Vadisi’nde Boncuklu Tarla’da tespit edilmiş olması coğrafik ve iklimsel olarak farklı özelliklere sahip olan bu bölgeler için hem bölgesel hem de kronolojik anlamda tartışma yaratmaktadır. Bu nokta da Doğu Cezire’ye özgü bir Nemrik veya Qermez Dere kültüründen veya Kuzeybatı Zagros bölgesine özgü bir Mlefaat kültüründen ya da Yukarı Dicle Vadisi’nde “Boncuklu Tarla” veya “Gusir Höyük” kültüründen çok Bereketli Hilal’in kuzeydoğusunda bulunan bir ortak kültür bölgesinden, yer yer Suriye-Levant veya Fırat Havzası ile kültürel ilişkileri olan bir kültürden söz etmek bölgesel kültürlerin tanımlanması ve kronolojik olarak tartışılması için daha gerçekçi görülmektedir. Ayrıca uzun yıllar boyunca Doğu Cezire etkili olduğu düşünülen Yukarı Dicle Vadisi ÇÇNA Dönem kültürlerinin yerellikleri ve güneyinde bulunan topluluklarla olan olası ilişkileri de yeniden araştırılmaya ve tartışmaya açılmalıdır. Bilhassa Yukarı Dicle Vadisi Geç Epi-Paleolitik dönem kültürleri üzerine yapılan veya yapılacak araştırmalar bölgesellik ve bölgeler arası ilişkilerin kronolojik bağlamda daha iyi araştırılmasına imkan sunacağına inanmaktayız.

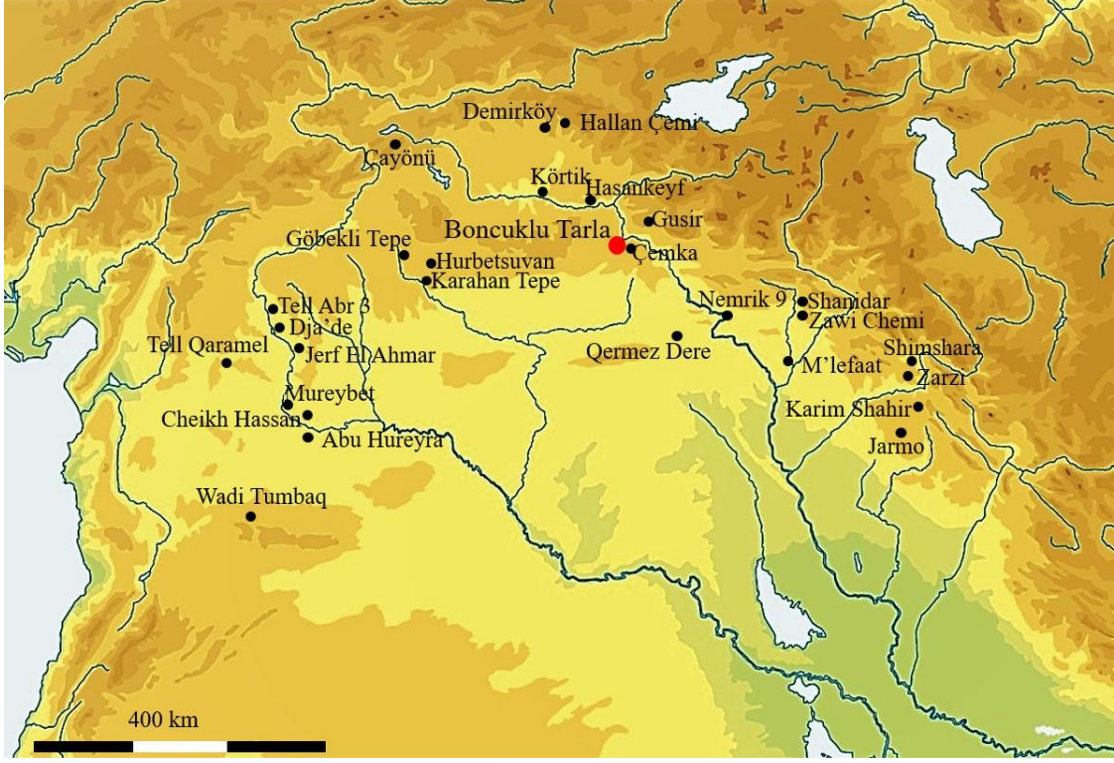
Kaynakça

- Abbès 2014 F. Abbès, “Le Bal’as, un autre scénario de la néolithisation”. in C. Manen, T. Perrin & J. Guilaine (eds.) *Transition Néolithique en Méditerranée. Errance*, 13-26. Paris.
- Abbès 2016 F. Abbès “Quelques réflexions sur les débitages de lame de silex par pression”. <http://archeorient.hypotheses.org/1672>.
- Altınbilek-Algül 2013 Ç. Altınbilek-Algül “The lithic assemblages of Gusir Höyük (Turkey): The preliminary results. The preliminary results”, in F. Borrell, J.J. Ibáñez and M. Molist (eds.), *Stone tools in transition: From hunter-gatherers to farming societies in the Near East*. Proceedings of the 7th conference on PPN chipped and ground stone industries of the Fertile Crescent: 289- 298. Bellaterra (Barcelona): Universitat Autònoma de Barcelona. Servei de Publicacions.
- Aurenche – Kozłowski
2000 O. Aurenche, O. and S.K. Kozłowski. *La Naissance du Néolithique au Proche Orient*, Paris, Errance.
- Aurenche – Kozłowski
2005 O. Aurenche, O. and S.K. Kozłowski. *Territories, Boundaries And Cultures in The Neolithic Near East*, Bar International Series 1362. Oxford: Archaeopress.
- Benz vd., 2015 M. Benz, K. Deckers, C. Rössner, A. Alexandrovskiy, K. Pustovoytov, M. Scheeres, M. Fecher, A. Coşkun, S. Riehl, K. W. Alt and V. Özkaya, “Prelude to village life. Environmental data and building traditions of the Epipalaeolithic settlement at Körtik Tepe, Southeastern Turkey”, *Paleorinet 41/2*: 9–30.
- Betts Alison 1996 V.G. Betts Alison, “Qermez Dere: The Chipped Stone Assemblage”, in Kozłowski S.K. & Gebel H.G. (eds.), *Neolithic Chipped Stone Industries of the Fertile Crescent, and Their Contemporaries in Adjacent Regions*: 189-203. Studies in Early Near Eastern Production, Subsistence, and Environment. Ex-oriente, Berlin.
- Cauvin 1977 J. Cauvin, “Les Fouilles de Mureybet (1971–1974) et Leur Signification Pour Les Origines de la Sédentarisation au Proche-Orient”, *Annals of the American School of Oriental Research*, 44: 19–48.
- Cauvin 1997 J. Cauvin, *Naissance des divinités. Naissance de l’agriculture*, Paris: CNRS Éditions.
- Coqueugnot 2000 E. Coqueugnot, Dja’de, Syrie: un village `a la veille de la domestication (seconde moitié e du IXe mill’enaire av. J.-C.), in J. Guilaine (ed.) *Premiers paysans du monde: naissances des agricultures*: 63-79. Paris: Errance.

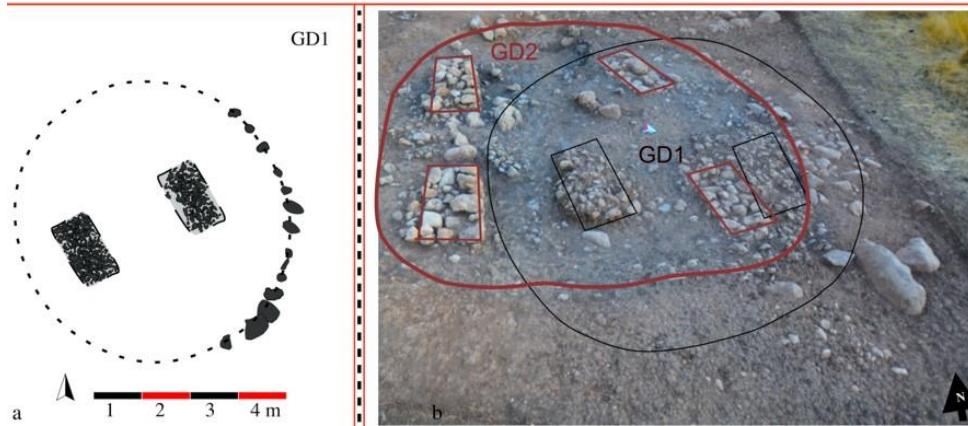
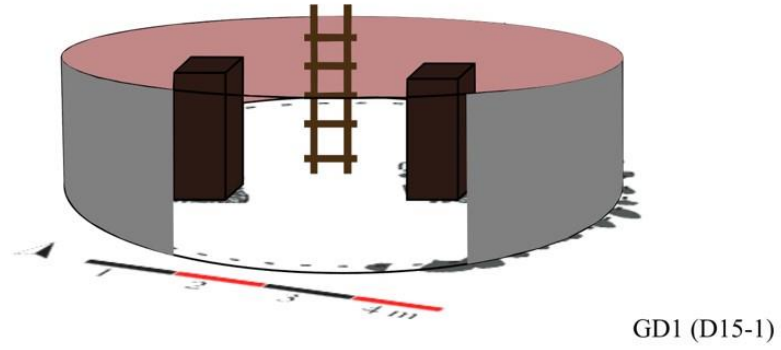
- Çiftçi vd., 2020 Y. Çiftçi, E. Kodaş ve B. Genç. 2020. “Çemka Höyük’te Açığa Çıkarılan Çanak-Çömleksiz Neolitik Dönem A Evresi Radyan Planlı Yapılar”, *Anatolia/Anadolu*, 46: 25–48.
- Çiftçi (Baskıda) 2022 Y. Çiftçi, “Çemka Höyük, Late Epipaleolithic and PPNA Phase Housing Architecture: Chronological and Typological Change”, *Near Eastern Archaeology*.
- Fujii - Adachi 2013 S. Fujii ve T. Adachi, “Wadi al-Hajana 1: A Khiamian outpost in the northwestern piedmont of Mt. Bishri, Central Syria”, In: F. Borrell, J.J. Ibáñez and M. Molist (eds.), *Stone tools in transition: From hunter-gatherers to farming societies in the Near East*. Proceedings of the 7th conference on PPN chipped and ground stone industries of the Fertile Crescent: 45-58. Bellaterra (Barcelona): Universitat Autònoma de Barcelona. Servei de Publicacions.
- İpek - Çiftçi 2020 B. İpek ve Y. Çiftçi, “Boncuklu Tarla Doğu Alanı Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem Mimarisi ve Köy-Mekan Organizasyonu”. *Mukaddime*, 11(1): 212–234
- Kartal vd., 2018 M. Kartal, G. Kartal, A. Coşkun, T. Carter, F. Şahin and V. Özkaya, “Chipped stone assemblages of Körtik Tepe (Turkey)”, *Journal of Archaeological Science: Reports* 19: 92-99.
- Karul 2011 N. Karul, “Gusir Höyük”, in M. Özdoğan, N. Başgelen & P. Kuniholm (eds.), *Neolithic in Turkey 1. The Tigris Basin*: 1-19. Archaeology and Art Publications, Istanbul.
- Karul 2020 N. Karul, “The Beginning of the Neolithic in Southeast Anatolia Upper Tigris Basin”, *Documenta Praehistorica XLVII*, 76-95.
- Kodaş 2018 E. Kodaş, “Yukarı Dicle’de Yeni Bir Çanak-Çömleksiz Neolitik Yerleşim Yeri: Boncuklu Tarla Kazıları ve İlk Gözlemler”, *Arkeoloji ve Sanat Dergisi*: 157–158.
- Kodaş, 2019 E. Kodaş, “Un nouveau site du Néolithique précéramique dans la vallée du Haut Tigre: résultats préliminaires de Boncuklu Tarla”. *Neo-Lithics* 19 : 3-15.
- Kodaş 2020 E. Kodaş, B. Genç, Y. Çiftçi, C. Labendan-Kodaş and Ç. Erdem, “Çemka Höyük: A Late Epipalaeolithic and Pre-Pottery Neolithic Site on the Upper Tigris, Southeast Anatolia”, *Neo-Lithic* 20: 40-46.
- Kodaş - Genç 2019 E. Kodaş ve B. Genç, “Çemka Höyük: Yukarı Dicle Havzası’nda Bulunan Yeni Bir PPNA ve Geç Epipaleolitik Dönem Yerleşim Yeri”, *Anadolu/Anatolia* 45: 211–221.
- Kozłowski 1996 S.K. Kozłowski, “From Zawi Chemi to M’lefaat”, in Kozłowski S.K. & Gebel H.G. (eds.), *Neolithic Chipped Stone Industries of the Fertile Crescent, and Their Contemporaries in Adjacent Regions*: 175-182. Studies in Early Near Eastern Production, Subsistence, and Environment. Ex-orientes, Berlin.

- Kozlowski 1998 S.K. Kozlowski, "M'lefaat. Early Neolithic site in northern Iraq", *Chaiers de l'Euphrate* 8, p. 179-273.
- Kozlowski 1999 S.K. Kozlowski, *The Eastern wing of the Fertile Cressent*, BAR. 760 s.
- Kozlowski - Kempisty 1990 S.K. Kozlowski, S.K. and A. Kempisty "Architecture of the pre-pottery neolithic settlement in Nemrik, Iraq", *World Archaeology* 21 (3): 348-362.
- Kuzucuoğlu 2007 C. Kuzucuoğlu, "Climatic and environmental trends during the third millennium B.C. in Upper Mesopotamia", *Varia Anatolica* 19: 459-480.
- Maeda 2018 O. Maeda, "Lithic analysis and the transition to the Neolithic in the Upper Tigris Valley: Recent excavations at Hasankeyf Höyük", *Antiquity* 92 (361): 56-67.
- Miyake vd., Y. Miyake, O. Maeda, K. Tanno, H. Hongo and C.Y. Gündem. "New excavations at Hasankeyf Höyük: A 10th millennium cal BC site on the Upper Tigris, Southeast Anatolia". *Neo- Lithics* 12 (1): 3-7.
- Moore vd., 2000 A. M. T. Moore, G. C. Hillman, A. J. Legge and J. Huxtable, *Village on the Euphrates: from Foraging to Farming at Abu Hureyra*, Oxford University Press Oxford
- Ökse vd., 2014 A.T. Ökse, H. Taşkiran, M. Kartal, E. Atay, A. Görmüş ve N. Erdoğan N., "İlisu Barajı İnşaat Sahası 2012 Yılı Kazıları", *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 35/1. 102-112.
- Özdoğan 1999 M. Özdoğan, "The Transition from Sedentary Hunter Gatherers to Agricultural Villages in Anatolia- Some Considerations", in Dinçol, A., ed. *Çağlar Boyunca Anadolu'da Yerleşim ve Konut Uluslararası Sempozyumu (Bildiriler)*. İstanbul: Ege Yayınları, p. 311-319.
- Özkaya - Coşkun 2011 V. Özkaya and A. Coşkun, "Körtik Tepe", In: Mehmet Özdoğan, Nezih Başgelen and Peter Kuniholm (Eds.), *The Neolithic in Turkey: The Tigris Basin*, Archaeology and Art Publications, İstanbul, Pp. 89-127.
- Pelegrin 1988 J. Pelegrin, "Débitage expérimental par pression, "du plus petit au plus grand", in Tixier J., *Technologie préhistorique*, C.N.R.S., Centre de recherches archéologiques U.R.A. 28, Préhistoire et technologie lithique, éd. du C.R.N.S., Paris, pp. 37-53.
- Rosenberg 2011a M. Rosenberg, "Hallan Çemi", M. Özdoğan, N. Başgelen and P. Kuniholm (eds.), *Neolithic in Turkey 1. The Tigris Basin*: 61-78. Archaeology and Art Publications, İstanbul.
- Rosenberg 2011b M. Rosenberg, "Demirköy", M. Özdoğan, N. Başgelen & P. Kuniholm (eds.), *Neolithic in Turkey 1. The Tigris Basin*: 79-87. Archaeology and Art Publications, İstanbul.

- Schmidt 2012 K. Schmidt, *Göbekli Tepe a Stone Age sanctuary in South-Eastern Anatolia*, ArchaeNova, Berlin.
- Stordeur 2014 D. Stordeur, “Jerf el Ahmar entre 9500 et 8700 av. J.-C. Un village des débuts de l’agriculture. Une société complexe”, In: C. Manen, T. Perrin and J. Guilaine (eds.), *La transition néolithique en Méditerranée. Actes du colloque transitions en Méditerranée, ou comment des chasseurs devinrent agriculteurs, Muséum de Toulouse, 14-15 avril 2011*. Archives d’Écologie Préhistorique: 27-41. Arlès: Éditions Errance.
- Stordeur - Ibáñez 2008 D. Stordeur and J. J. Ibáñez, “Stratigraphie Et Répartition Des Architectures De Mureybet”, In: Juan José Ibáñez (Ed.), *Le site Néolithique de Tell Mureybet (Syrie du Nord). En hommage à Jacques Cauvin*, BAR International Series (in French), 1843, Oxford: Archaeopress, Pp. 33–94.
- Watkins 1987 T. Watkins, *Qermez Dere, Tell Afar, Interim Report No 1, Project Paper 2*, University of Edinburgh, Department of Archaeology. Edinburgh.
- Watkins 1991 T. Watkins, “The Origins of House and Home?”, *World Archaeology* 21: 336-347.
- Watkins 2008 T. Watkins, “Supra-Regional Networks in the Neolithic of Southwest Asia”, *Journal of World Prehistory* 21: 139-171.
- Watkins 2010 T. Watkins, “New light on Neolithic revolution in south-west Asia”, *Antiquity* 84: 621–634
- Yartah 2013 T. Yartah, *Vie quotidienne, vie communautaire et symbolique à Tell ‘Abr 3 – Syrie du Nord. Données et nouvelles réflexions sur l’horizon PPNA au Nord du Levant 10 000-9 000 BP*. Lyon: Université de Lyon 2, Unpublished PhD Thesis.

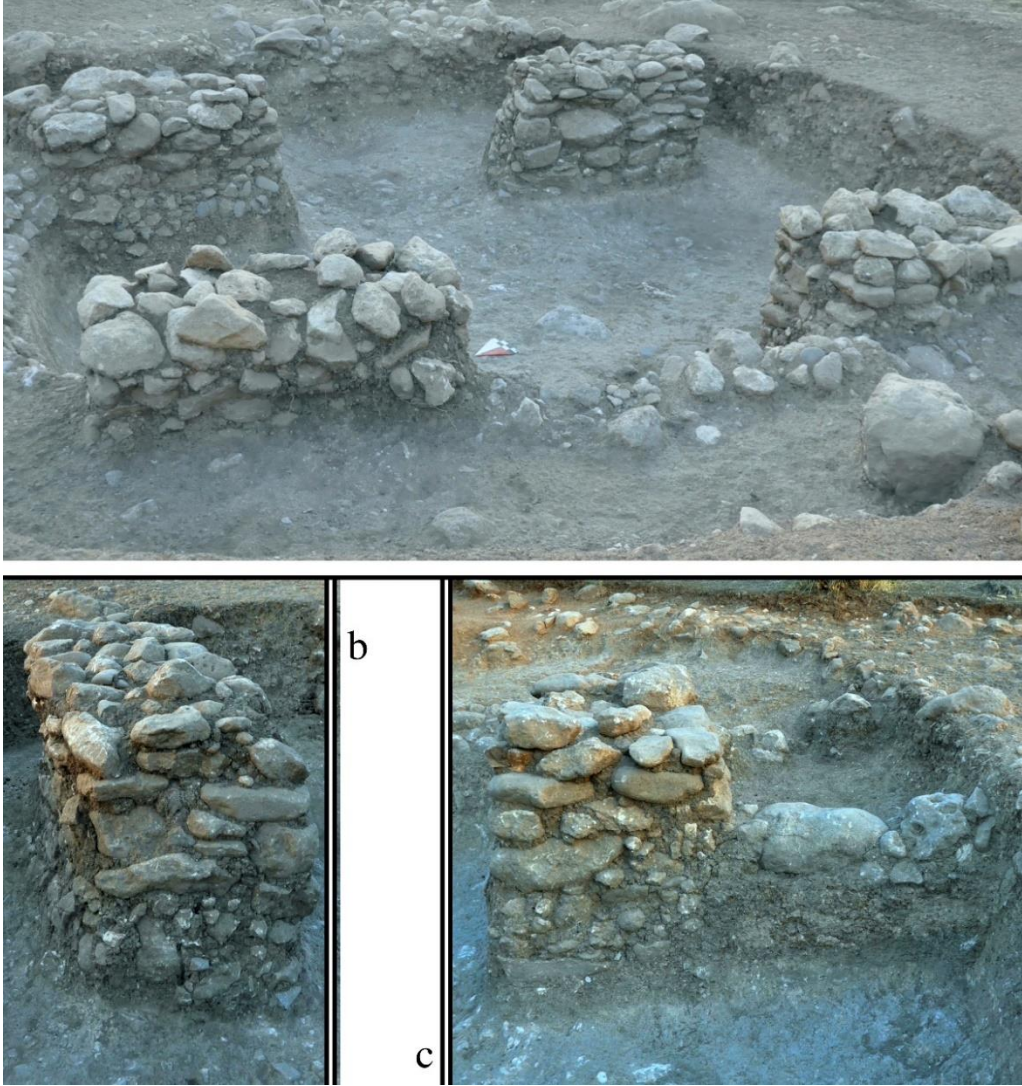
Figür 1- Boncuklu Tarla konumu ve bazı ÇÇNA dönemi yerleşimleri (Arşiv)

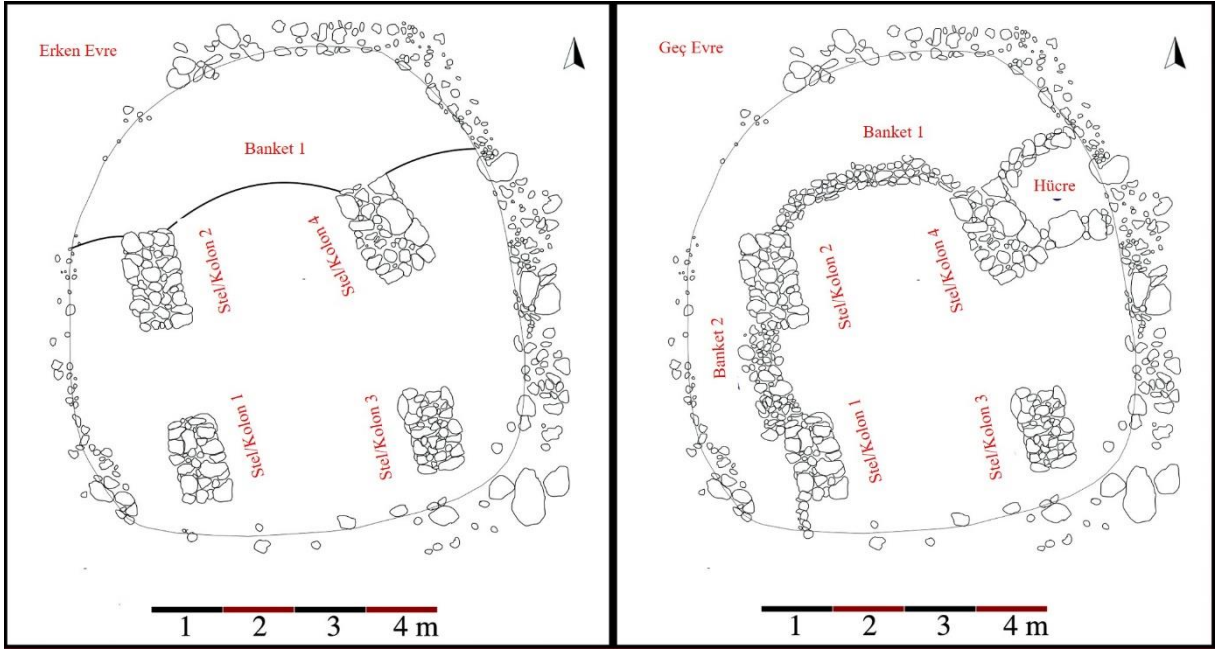
Figür 2- GD-1 yapısının genel görünümü, GD-2 yapısı üzerindeki konumu ve canlandırması (Arşiv)

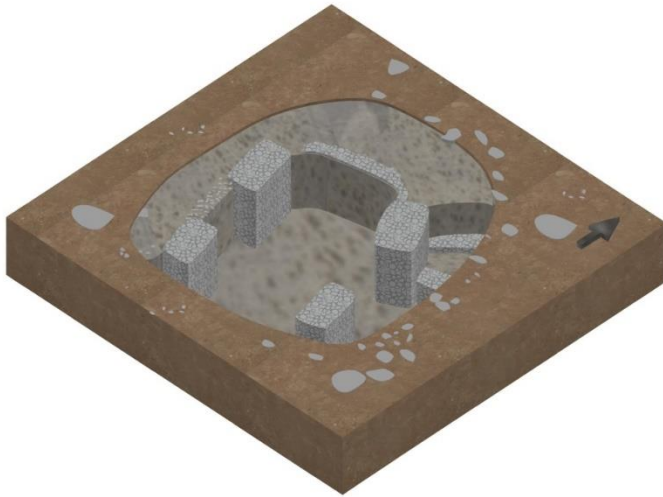
Figür 3- GD-2 yapısının ayrıntılı görünüm, banket, hücre, taş örgü stel/kolonları ve terrazzo/alçı sıva duvar-tabanları (Arşiv)

Figür 4- GD-2 Yapısının taş örgü stel/kolonları (Arşiv)

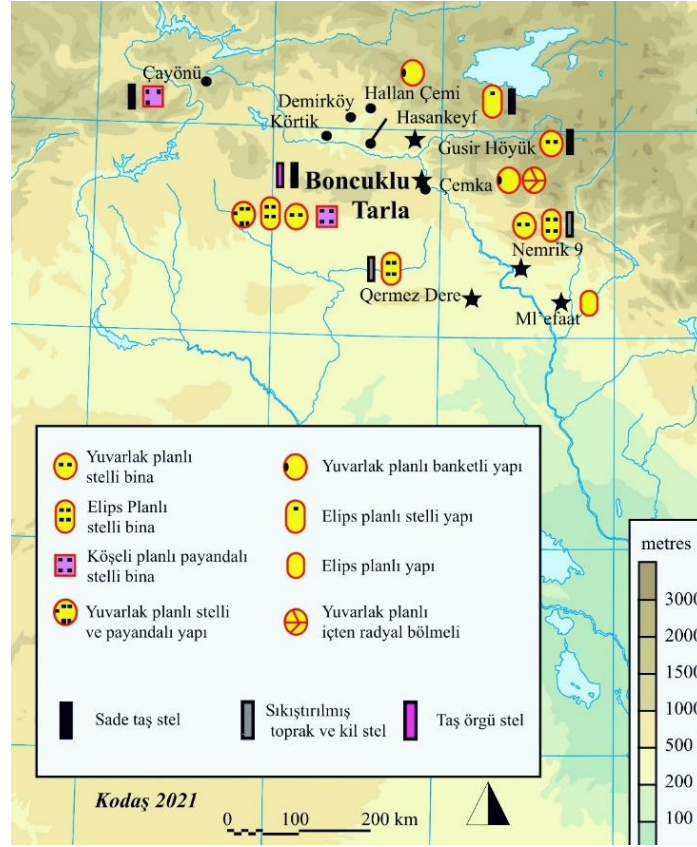

Figür 5-GD-2 yapısının iki yenileme evresinin karşılaştırmalı görünümleri (Arşiv)

Figür 6- GD-2 yapısının 3D görünümü (Arşiv)

Boncuklu Tarla Güneydoğu Alanı Çanak-Çömleksiz Neolitik A Evresi Mimarisi ve “Nemrik Kültürü” Sorunsalı

Figür 7- Boncuklu Tarla ve çevre yerleşimlerde bulunan aynı dönem yapılarının genel karşılaştırılması, yapı planları ve stel/dikme (Arşiv)

Boncuklu Tarla Merkez Alan (Payandalı Yapı)	Boncuklu Tarla Güneydoğu alan (GD-1-2)	Qermez Dere	Nemrik 9	M'lefaat

Figür 8- Boncuklu Tarla ve Doğu Cezire yerleşimlerinde ortaya çıkarılan ÇÇNA dönemi yapıları